

Anna Rappe

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Zespół badawczy EWD

Joanna Peter

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Opinie nauczycieli i egzaminatorów o systemie egzaminów zewnętrznych¹

Wstęp

System egzaminów zewnętrznych istnieje w Polsce od 2002 roku. Niestety do dnia dzisiejszego brakuje naukowych opracowań o zmianach, jakie spowodował system egzaminów zewnętrznych w polskiej edukacji.

Zmiany te mogą dotyczyć pracy szkół oraz samego postrzegania polskiego systemu egzaminacyjnego przez merytorycznych pracowników szkół wszelkiego typu.

Badania ankietowe² nauczycieli i dyrektorów szkół, przeprowadzone w ramach projektu współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego *Badania dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźników edukacyjnej wartości dodanej (EWD)*³, zawierają między innymi 24 stwierdzenia, które służą monitorowaniu odbioru egzaminów zewnętrznych. Respondenci w ramach badania zaznaczali odpowiedzi zgodne z własnymi opiniami na pięciostopniowej skali Likerta, gdzie postawa najbardziej akceptująca wyrażała się stwierdzeniem: zdecydowanie się zgadzam, a następnie kolejno: raczej się zgadzam, trudno powiedzieć, raczej się nie zgadzam, zdecydowanie się nie zgadzam.

Takie same stwierdzenia i możliwości odpowiedzi, jakie znalazły się w badaniach prowadzonych przez zespół EWD, przedstawiono nauczycielom-egzaminatorom, pracującym na terenie działania OKE w Krakowie, podczas badania *Ewaluacja oceniania sprawdzianu w 2010 roku*.

Na terenie działania OKE w Krakowie ewaluacja po ocenianiu egzaminów jest prowadzona przez Wydział Badań i Analiz od roku 2002, czyli pierwszych sesji egzaminacyjnych.

Od roku 2007 ankiety dla egzaminatorów są zamieszczane na platformie e-learningowej Moodle, co znacznie ułatwia opracowanie zebranych danych.

¹ Badania realizowane są w ramach projektu Centralnej Komisji Egzaminacyjnej *Badania dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźników edukacyjnej wartości dodanej (EWD)*, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Program Operacyjny *Kapitał Ludzki*, Priorytet III *Wysoka jakość systemu oświaty*, Działanie 3.2 *Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych*.

² Kwestionariusze ankiet są dostępne na stronie www.ewd.edu.pl w zakładce *Badania podłużne*

³ Opis badań w referacie: Z. Lisiecka, *Podłużne badania panelowe w szkołach podstawowych i gimnazjach a rozwój wskaźnika EWD*.

Po egzaminach wszystkich typów, co roku wypełnia je większość egzaminatorów. Informacje zebrane dzięki tego rodzaju działaniom mają pomóc udoskonalić ocenę egzaminów zewnętrznych, a także poznać opinie środowiska nauczycielskiego na tematy związane z systemem egzaminacyjnym.

Badania w ramach projektu EWD zawierające odpowiednią baterię stwierdzeń zostały przeprowadzone w 180 szkołach podstawowych i 150 gimnazjach, a wypełnione ankiety oddało 2432 nauczycieli szkół podstawowych i 2839 nauczycieli gimnazjalnych. Na potrzeby niniejszego opracowania spośród nauczycieli wykluczono tych, którzy są egzaminatorami egzaminów zewnętrznych, tak aby wyraźnie rozróżnić obie grupy.

W badaniu *Ewaluacja oceniania sprawdzianu w 2010 roku* na terenie OKE w Krakowie wzięło udział 858 egzaminatorów oceniających sprawdzian oraz 1382 egzaminatorów oceniających egzamin gimnazjalny.

Egzaminatorzy, weryfikatorzy i przewodniczący wyrażali swoje opinie za pośrednictwem strony www.oke.krakow.pl/wbia, gdzie umieszczony został kwestionariusz ankiety. Pytania i stwierdzenia dotyczyły zarówno strony merytorycznej i organizacyjnej oceniania, jak i zagadnień związanych z ogólnie pojętym ocenianiem zewnętrznym. To właśnie w tej części znalazły się stwierdzenia identyczne z tymi z *badań dotyczących rozwoju metodologii szacowania wskaźników edukacyjnej wartości dodanej*.

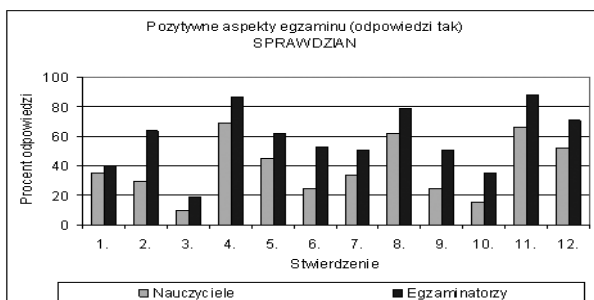
Nauczyciele szkół podstawowych i egzaminatorzy sprawdzianu

Baterię 24 stwierdzeń podzielono na dwie części. Pierwszą (pytania od 1. do 12.) stanowią te, których wydzźwięk w stosunku do egzaminów zewnętrznych jest raczej pozytywny, drugą (pytania od 13. do 24.), które mają wymowę negatywną.

Z porównania odpowiedzi wynika, że osoby osobiście zaangażowane w proces oceniania, a więc nauczyciele-egzaminatorzy mają bardziej pozytywny stosunek do systemu egzaminów zewnętrznych niż nauczyciele, którzy nie są egzaminatorami. Szczególnie duże dysproporcje można zauważyć na poziomie sprawdzianu po VI klasie szkoły podstawowej.

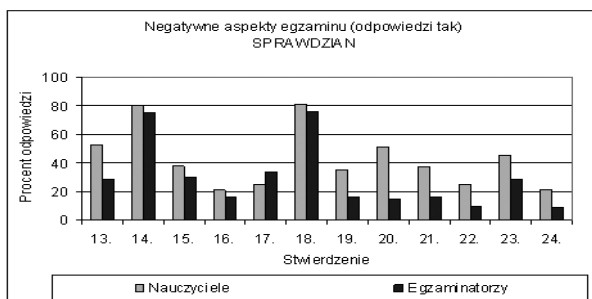
W stwierdzeniach podkreślających pozytywne aspekty systemu egzaminów zewnętrznych, egzaminatorzy wykazują często nawet dwukrotnie większą akceptację niż nauczyciele nie będący egzaminatorami. I tak na przykład stwierdzenie: *Sprawdzian motywuje uczniów do systematycznej nauki* zyskało aprobatę 64% egzaminatorów i zaledwie 30% nauczycieli. Podobna sytuacja dotyczy stwierdzenia: *Zadania na sprawdzianie dobrze sprawdzają to, co w edukacji jest najważniejsze, z którym zgodziło się 53% egzaminatorów, ale tylko 25% nauczycieli.*

	STWIERDZENIE Nauczyciele szkół podstawowych i egzaminatorzy sprawdzianu	NAUCZYCIELE			EGZAMINATORZY		
		TAK	TRUDNO POWIEDZIEĆ	TAK	TRUDNO POWIEDZIEĆ	TAK	TRUDNO POWIEDZIEĆ
1.	Wyniki sprawdzianu pozwalają na ocenę skuteczności nauczania w szkole.	35	56	10	40	45	15
2.	Sprawdzian motywuje uczniów do systematycznej nauki.	30	54	16	64	20	15
3.	Wynik sprawdzianu zależy przede wszystkim od pracy nauczyciela.	10	86	4	19	72	8
4.	Sprawdzian mobilizuje szkoły do ciągłego wysiłku i doskonalenia metod nauczania.	69	21	10	87	8	5
5.	Sprawdzian zwiększa społeczne zainteresowanie oświatą.	45	30	25	62	16	22
6.	Zadania na sprawdzianie społecznie zainteresowanie oświatą.	25	51	24	53	29	18
7.	Zadania na sprawdzianie dobrze sprawdzają to, co w edukacji jest najważniejsze.	34	49	17	51	29	20
8.	Sprawdzian przygotowuje uczniów do radzenia sobie w trudnych sytuacjach.	62	23	15	79	11	9
9.	Informacje o wynikach szkoły na egzaminie pozwalają lepiej planować działania dydaktyczne.	25	56	19	51	34	14
10.	Wynik sprawdzianu jest dobrym kryterium rekrutacji uczniów do szkoły gimnazjalnej.	15	70	15	35	53	13
11.	Wyniki sprawdzianów pozwalają organom prowadzącym racjonalnie oceniać szkoły.	66	22	12	88	7	5
12.	Jednolity w całym kraju sprawdzian pozwala porównywać osiągnięcia szkolne uczniów.	52	32	16	71	19	10
13.	Sprawdzian zwiększa zaangażowanie nauczycieli w pracę.	53	36	10	29	61	10
14.	Szkoły zamieniają ostatnie miesiące nauki w ciężkie przerabianie zadań testowych i niekończący się próbny sprawdzian.	80	13	7	75	15	11
15.	Ocena pracy szkoły i nauczycieli na podstawie wyników sprawdzianu jest niesprawiedliwa.	38	36	25	30	43	27
16.	Szkoły pod presją sprawdzianów coraz mniej chętnie przyjmują słabszych uczniów.	21	61	18	16	72	13
17.	Nauczyciele pomijają ważne treści programowe nieobecne na sprawdzianie.	25	43	32	34	42	23
18.	Szkoły skupiające najbardziej uzdolnionych uczniów często spoczywają na laurach.	81	11	8	76	15	9
19.	Nauczyciele pracujący ze słabszymi uczniami odczuwają frustrację, wynikającą z niskich wyników swoich uczniów na sprawdzianie.	35	47	17	16	72	12
20.	Sprawdzian zmniejsza szanse uczniów wywodzących się z biednych rodzin na dostanie się do dobrej szkoły gimnazjalnej.	51	28	21	15	70	13
21.	Sprawdzian zamiast skłaniać szkoły do lepszej pracy, napędza rynek korepetycji i różnego typu kursów.	37	46	17	16	73	11
22.	Wynik sprawdzianu jest w dużej mierze przypadkowy.	25	55	20	10	80	9
23.	Sprawdzian osłabia bieżącą motywację uczniów do nauki, składając do uczenia się na ostatnią chwilę.	45	39	17	29	58	13
24.	Sprawdzian w zbyt dużym stopniu decyduje o dalszych losach szkolnych ucznia.	21	56	23	9	81	10

Rys. 1. Procent odpowiedzi potwierdzających pozytywne aspekty zewnętrznych egzaminów

Dokładnie odwrotną proporcję można zaobserwować w stosunku do tych stwierdzeń, które odnoszą się do negatywnych przejawów systemu egzaminacyjnego. Stwierdzenie: *Sprawdzian, zamiast skłaniać szkoły do lepszej pracy, napędza rynek korepetycji i różnego typu kursów* spotkało się z aprobatą 51% nauczycieli i zaledwie 15% egzaminatorów.

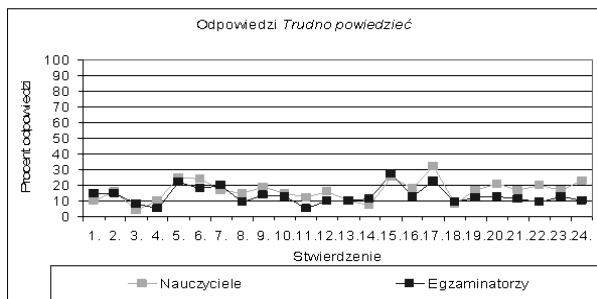
Rys. 2. Procent odpowiedzi potwierdzających negatywne aspekty zewnętrznych egzaminów

Najmniejsze różnice w udzielanych odpowiedziach zauważalne są w tych pytaniach, które dotyczą bezpośrednio osoby lub pracy nauczyciela. Ze stwierdzeniem: *Ocena pracy szkoły i nauczycieli na podstawie wyników sprawdzianu jest niesprawiedliwa* zgodziło się 80% nauczycieli i 75% egzaminatorów.

Natomiast zdecydowana większość zarówno nauczycieli (86%), jak i egzaminatorów (72%) zaprzecza, jakoby *Wynik sprawdzianu zależał przede wszystkim od pracy nauczyciela* oraz że *Nauczyciele pomijają ważne treści programowe nieobecne na egzaminie* (nauczyciele 61%, egzaminatorzy 72%).

Analizując tabelę dla nauczycieli szkół podstawowych i egzaminatorów sprawdzianu, można również zauważyć, że postawa egzaminatorów wobec egzaminów zewnętrznych jest o wiele bardziej zdecydowana, jednoznaczna niż pozostałych nauczycieli. W większości pytań często nawet dwukrotnie rzadziej wybierają oni opcję „trudno powiedzieć”.

Ilustruje to poniższy wykres.

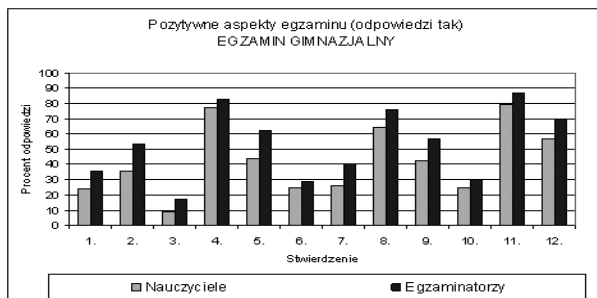

Rys. 3. Procent odpowiedzi „Trudno powiedzieć”

Nauczyciele gimnazjalni i egzaminatorzy egzaminu gimnazjalnego

Ankiety dla nauczycieli i egzaminatorów szkół gimnazjalnych zostały opracowane analogicznie do ankiet dla szkół podstawowych.

Porównując odpowiedzi nauczycieli i egzaminatorów szkół podstawowych z odpowiedziami nauczycieli i egzaminatorów gimnazjalnych, można zauważyć, że tendencje pozostają takie same. Egzaminatorzy dostrzegają więcej pozytywów egzaminów zewnętrznych niż nauczyciele. Jednak różnice pomiędzy obu tymi grupami nie są aż tak duże, jak na poziomie szkoły podstawowej.

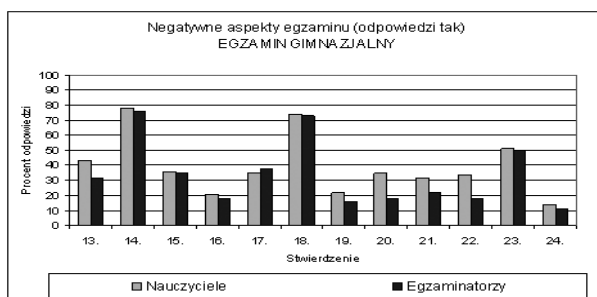

Rys. 4. Procent odpowiedzi potwierdzających pozytywne aspekty zewnętrznych egzaminów

	STWIERDZENIE Nauczyciele gimnazjalni i egzaminatorzy egzaminu gimnazjalnego	NAUCZYCIELE			EGZAMINATORZY		
		TAK	NIE	TRUDNO POWIEDZIEĆ	TAK	NIE	TRUDNO POWIEDZIEĆ
		24	63	12	36	51	12
2.	Egzamin motywuje uczniów do systematycznej nauki.	36	51	13	53	14	
3.	Wynik egzaminu zależy przede wszystkim od pracy nauczyciela.	9	86	5	17	7	
4.	Egzamin mobilizuje szkoły do ciągłego wysiłku i doskonalenia metod nauczania.	77	16	7	83	5	
5.	Egzamin zwiększa społeczne zainteresowanie oświatą.	44	27	29	62	12	
6.	Zadania na egzaminie dobrze sprawdzają to, co w edukacji jest najważniejsze.	25	54	21	29	16	
7.	Egzamin przygotowuje uczniów do radzenia sobie w trudnych sytuacjach.	26	55	19	40	18	
8.	Informacje o wynikach szkoły na egzaminie pozwalają lepiej planować działania dydaktyczne.	64	19	17	76	9	
9.	Wynik egzaminu jest dobrym kryterium rekrutacji uczniów do szkoły ponadgimnazjalnej.	42	42	17	57	15	
10.	Wyniki egzaminów pozwalają organom prowadzącym racjonalnie oceniać szkoły.	25	64	11	30	13	
11.	Jednolity w całym kraju egzamin pozwala porównywać osiągnięcia szkolne uczniów.	79	16	5	87	4	
12.	Egzamin zwiększa zaangażowanie nauczycieli w pracę.	57	31	12	70	11	
13.	Szkoły zamieniają ostatnie miesiące nauki w ciągłe przerabianie zadań testowych i niekończący się egzamin próbny.	43	49	8	32	60	8
14.	Ogona pracy szkoły i nauczycieli na podstawie wyników egzaminu jest niesprawiedliwa.	78	12	10	76	15	8
15.	Szkoły pod presją egzaminów coraz mniej chętnie przyjmują słabszych uczniów.	36	42	22	35	46	19
16.	Nauczyciele pomijają ważne treści programowe nieobecne na egzaminie.	21	63	15	18	71	10
17.	Szkoły skupiające najbardziej uzdolnionych uczniów często spoczywają na laurach.	35	39	26	38	39	22
18.	Nauczyciele pracujący ze słabszymi uczniami odczuwają frustrację, wynikającą z niskich wyników swoich uczniów na egzaminie.	74	17	10	73	18	9
19.	Egzamin zmniejsza szanse uczniów wywodzących się z biednych rodzin na dostanie się do dobrej szkoły ponadgimnazjalnej.	22	68	10	16	73	11
20.	Egzamin zamiast skłaniać szkoły do lepszej pracy, napędza rynek korepetycji i różnego typu kursów.	35	50	15	18	67	15
21.	Wynik egzaminu jest w dużej mierze przypadkowy.	32	53	15	22	66	12
22.	Egzamin osłabia bieżącą motywację uczniów do nauki, skłaniając do uczenia się na ostatnią chwilę.	34	54	12	18	71	11
23.	Wynik egzaminu w zbyt dużym stopniu decyduje o dalszych losach szkolnych uczniów.	51	37	12	50	39	10
24.	Egzamin osłabia autorytet nauczyciela.	14	70	16	11	76	12

Największe rozbieżności wśród uczących w gimnazjach odnoszą się do opinii dotyczących stwierdzeń:

- *Egzamin zwiększa społeczne zainteresowanie oświatą* – co potwierdza 62% egzaminatorów i 44% nauczycieli;
- *Egzamin motywuje uczniów do systematycznej nauki* – ze stwierdzeniem zgadza się 53% egzaminatorów i 36% nauczycieli;
- *Egzamin zamiast skłaniać szkoły do lepszej pracy, napędza rynek korepetycji i różnego typu kursów* – przyznaje 18% egzaminatorów i 35% nauczycieli.

Rys. 5. Procent odpowiedzi potwierdzających negatywne aspekty zewnętrznych egzaminów

Najwięcej obaw budzi ocenianie szkół na podstawie surowych wyników egzaminacyjnych, szczególnie gdy w szkole pracuje się z uczniami słabszymi lub wtedy, gdy ocena dotyczy bezpośrednio pracy nauczyciela. Tak więc z największym poparciem spotkały się stwierdzenia 14. i 18:

- *Ocena pracy szkoły i nauczycieli na podstawie wyników egzaminu jest niesprawiedliwa* – przyznaje 78% egzaminatorów i 76% nauczycieli;
- *Nauczyciele pracujący ze słabszymi uczniami odczuwają frustrację, wynikającą z niskich wyników swoich uczniów na egzaminie* stwierdza 73% egzaminatorów i 74% nauczycieli.

Wyrażane obawy wynikają z faktu, że szkoły nadal są często postrzegane przez organy prowadzące i nadzorujące poprzez surowe wyniki egzaminacyjne, bez rozpoznania i zrozumienia sytuacji dydaktycznej, w jakiej szkołom przychodzi pracować.

Podobne obawy budzi zarówno u nauczycieli, jak i u egzaminatorów gimnazjalnych (ok. 50% zaznaczeń) zbyt duży wpływ wyniku egzaminu na dalsze losy ucznia.

Podsumowanie

Zarówno respondenci pracujący w szkołach podstawowych, jak i w gimnazjum najchętniej aprobują stwierdzenia 4., 8. i 11. które brzmią:

- Sprawdzenie/Egzamin mobilizuje szkoły do ciągłego wysiłku i doskonalenia metod nauczania.
- Informacje o wynikach szkoły na sprawdzianie/egzaminie pozwalają lepiej planować działania dydaktyczne.

- Jednolity w całym kraju sprawdzian/egzamin pozwala porównywać osiągnięcia szkolne uczniów.

Pozytywnie do tych stwierdzeń odniosło się ponad 2/3 respondentów (w szkołach podstawowych i w gimnazjach), którzy dostrzegają korzystną rolę egzaminów zewnętrznych w doskonaleniu pracy szkół. Jawność wyników egzaminacyjnych sprzyja „zdrowej” rywalizacji pomiędzy szkołami oraz umożliwia porównywanie osiągnięć dydaktycznych.

Znamienne, że respondenci obu badanych poziomów jednakowo mocno zaproponowali przeciw stwierdzeniu *Wynik sprawdzianu/egzaminu zależy przede wszystkim od pracy nauczyciela*, ale równocześnie nie sądzą, aby *Sprawdzian/Egzamin osłabiał autorytet nauczyciela*.

Wydaje się, że lepsza znajomość systemu oraz osobiste zaangażowanie nauczycieli w pracę sprzyja pozytywnej ocenie systemu egzaminacyjnego. Egzaminatorzy biorący bezpośredni udział w ocenianiu dostrzegają więcej zalet egzaminów zgodnie ze starą prawdą, że aby zmienić swój stosunek do wroga, najlepiej go poznać i zrozumieć.

Jeśli zależy nam na dobrym wizerunku systemu, warto umożliwić nauczycielom zapoznanie się z pracą egzaminatorów i Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych oraz z ich zaangażowaniem w otrzymanie możliwie najbardziej miarodajnej diagnozy umiejętności uczniów. Szersza i solidniejsza informacja dotycząca egzaminacyjnego „zaplecza” z pewnością przysporzyłaby systemowi wielu zwolenników. Byłaby również przeciwwagą dla doniesień mediów, które często przedstawiają system „w krzywym zwierciadle”, wypuklając jego słabości i pomyłki, a nie pokazując prawdziwej pracy wielu osób w czasie organizacji egzaminów, kilku miesięcy oceniania prac uczniowskich oraz opracowania wyników. Kreowanie takiego wizerunku systemu egzaminacyjnego przyczynia się do powstania wyraźnego podziału na zwolenników i przeciwników, gdy tymczasem spójny stosunek nauczycieli do systemu pozwoli na bardziej przychylne traktowanie go także przez wszystkie inne osoby będące jego częścią.